İŞLETME ve FİNANS
YAZILARI - III

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Melik Kamışlı

BETA

1. Basım

İŞLETME VE FİNANS YAZILARI - III

Editör:

Dr. Öğr. Üyesi Melik KAMIŞLI

Yayın No: 4005
İşletme-Ekonomi Dizisi: 1071

İşletme ve Finans Yazıları - III
Editör: Dr. Öğr. Üyesi Melik Kamışlı

Birinci Baskı: Aralık 2019, İstanbul

ISBN: 978 - 605 - 242 - 570 - 1

Tasarım Uygulama: Savaş Zafer - ACT Reklam
Kapak Tasarım: Neslişah Barik - ACT Reklam

Baskı ve Cilt: Birlik Fotokopi Baskı Ozalit Gıda San. Tic. Ltd. Şti.
Nispetiye Mah. Birlik Sokak No: 2
Nevin Arıcan Plaza 1. Levent/Beşiktaş/İST.
Tel: (0212) 269 30 00 (Sertifika No. 20179)

© 2019 Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
Tüm hakları saklıdır. Tamamının ya da herhangi bir bölümünün yayıncının yazılı izni olmadan çoğaltılması yasaktır.

Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
Sertifika No: 16136
Narlıbahçe Sok. No: 11 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 511 54 32 - 519 01 77 Fax: (0212) 513 87 05 - 511 36 50
www.betayayincilik.com

Emeklerini asla ödeyemeyeceğim,
sevgili annem Emine Kamışlı ve
sevgili babam Zekerya Kamışlı'ya…

EDİTÖRDEN

Akademisyenlerin temel sorumluluklarından biri alanında yaşanan güncel gelişmeleri takip etmek ve bu gelişmeleri analiz ederek yorumlamaktır. Bu düşünceden hareketle, alanında yetkin pek çok akademisyenin katılımıyla hayata geçirdiğimiz ve "İşletme ve Finans Yazıları" ismini verdiğimiz kitap serisinin üçüncü kitabını sizlerle paylaşmanın mutluluğunu yaşamaktayız.

Her bir kitabın planlama aşamasında yeniden üzerine düşündüğümüz amaç ve hedeflerimiz doğrultusunda, lisansüstü eğitimlerine devam eden öğrencileri akademik çalışma disiplini ile tanıştırmayı ve gelişimlerini desteklemeyi planlamaktayız. Bu bağlamda, kitabımızda yüksek lisans ve doktora eğitimine devam eden öğrencilerin çalışmalarına da yer verilerek, akademik çalışma konusunda teşvik edilmesi amaçlanmıştır.

Kitabımızda yer alan çalışmalar, işletme ve finans alanında öne çıkan konuları ele almakta ve güncel gelişmelere ilişkin analizleri içermektedir. Bu sebeple, kitabın yalnız akademik çevrelere değil, söz konusu alanla ilgili tüm paydaşlara katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. Belirlediğimiz hedefler doğrultusunda kitabımızın sizlere ulaşmasında emeği geçen tüm yazarlarımıza, başta Halil İbrahim Şahin olmak üzere teknik ekibe ve BETA Basım Yayım Dağıtım A.Ş'ye teşekkürlerimizi sunar, kitabımızın okuyucularımıza faydalı olmasını dileriz.

Dr. Öğr. Üyesi Melik Kamışlı

KİTAP YAYIN HAKEM LİSTESİ

1. Prof. Dr. Semih Büker	Ufuk Üniversitesi
2. Prof. Dr. Kemal Yıldırım	Anadolu Üniversitesi
3. Prof. Dr. Süleyman Sözen	Anadolu Üniversitesi
4. Prof. Dr. Ahmet Ferda Çakmak	Zonguldak Ecevit Üniversitesi
5. Prof. Dr. Metin Çoşkun	Anadolu Üniversitesi
6. Prof. Dr. Ufuk Aydın	Anadolu Üniversitesi
7. Prof. Dr. Nurullah Uçkun	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
8. Prof. Dr. Fatih Bayram	Karabük Üniversitesi
9. Prof. Dr. Levent Aytemiz	Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
10. Prof. Dr. Nesrin Alptekin	Anadolu Üniversitesi
11. Prof. Dr. Oğuz Yıldırım	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
12. Doç. Dr. Yılmaz Bayar	Uşak Üniversitesi
13. Doç. Dr. Celil Aydın	Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
14. Doç. Dr. Ali Özdemir	Anadolu Üniversitesi
15. Doç. Dr. Arzu Tay Bayramoğlu	Zonguldak Ecevit Üniversitesi
16. Doç. Dr. Mehmet Fatih Bayramoğlu	Zonguldak Ecevit Üniversitesi
17. Doç. Dr. Arzum Erken Çelik	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
18. Doç. Dr. Çağatay Başarır	Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
19. Dr. Öğr. Üyesi Ömer Akkuş	Gümüşhane Üniversitesi
20. Dr. Öğr. Üyesi Murat Özdemir	Giresun Üniversitesi
21. Dr. Öğr. Üyesi Sinan Yılmaz	Zonguldak Ecevit Üniversitesi
22. Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Müjdat Başaran	Zonguldak Ecevit Üniversitesi
23. Dr. Öğr. Üyesi Hicran Özgüner Kılıç	Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
24. Dr. Öğr. Üyesi Çetin Polat	Anadolu Üniversitesi
25. Dr. Öğr. Üyesi Mutlu Uygun	Aksaray Üniversitesi
26. Dr. Öğr. Üyesi Zişan Kara	Aksaray Üniversitesi
27. Dr. Öğr. Üyesi Deniz Şükrüoğlu	Zonguldak Ecevit Üniversitesi
28. Dr. Öğr. Üyesi Levent Terlemez	Eskişehir Teknik Üniversitesi
29. Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şengür	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
30. Dr. Öğr. Üyesi Hakan Vargün	Karabük Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM - 1 13

İSLAM İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI ÜYE ÜLKE PİYASALARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Meltem DOĞAN

BÖLÜM - 2 29

GELİŞMEKTE OLAN PİYASA EKONOMİLERİNDE SERMAYE HAREKETLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Sevilay KÜÇÜKSAKARYA

BÖLÜM - 3 43

AVRUPA ÜLKELERİNDE GELİŞEN FİNANSAL STRES VE BORSA İSTANBUL

Dr. Öğr. Üyesi Melik Kamışlı

BÖLÜM - 4 61

BORSA İSTANBUL'DA İŞLEM GÖREN ŞİRKETLERİN MALİYET VE KAR AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMALI FİNANSAL PERFORMANS ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Cem KARTAL

BÖLÜM - 5 79

TİCARET SAVAŞLARI VE GELECEĞİ

Doç. Dr. Nazım ÇATALBAŞ

BÖLÜM - 6 95

OECD ÜLKELERİNDE FİNANSAL GELİŞİM VE İŞSİZLİK ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİNİN ANALİZİ

Dr. Ersin GÜMÜŞ

BÖLÜM - 7 109

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE BİYOGAZ ÜRETİMİ VE POLİTİKALARI

Doç. Dr. Hüseyin Naci BAYRAÇ

BÖLÜM - 8 125

DİJİTAL FİNANSAL HİZMETLER VE FİNANSAL OKURYAZARLIK

Doç. Dr. Feride Hayırsever BAŞTÜRK

BÖLÜM - 9 143

İŞLETME FAALİYETLERİNİN RAPORLANMASINDA YAŞANAN GELİŞMELER: FİNANSAL OLMAYAN RAPORLAMA ARAÇLARI

Dr. Öğr. Üye. Metin KILIÇ - Dr. Öğr. Üye. Meltem ECE ÇOKMUTLU

BÖLÜM - 10 163

TİCARİ İŞLETMEDE KAPASİTE UNSURU

Öğr. Gör. Emrah DEMİR

BÖLÜM - 11 175

BASEL-IV KRİTERLERİNİN FİNANSAL SİSTEM ÜZERİNE OLASI ETKİLERİ

Arş. Görv. Tutku ÜNKARACALAR - Doç. Dr. Murat ERTUĞRUL

BÖLÜM - 12 195

HAVAYOLU İŞLETMELERİNDE FİNANSAL BAŞARISIZLIK VEYA İFLAS RİSKİ ÖNGÖRÜLEBİLİR Mİ?

Dr. Öğr. Üyesi Kasım KİRACI

BÖLÜM - 13 211

KARİYERİN KAOS TEORİSİ

Doç. Dr. Fatma KOCABAŞ - Prof. Dr. Verda CANBEY-ÖZGÜLER

BÖLÜM - 14 225

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE YEŞİL RESTORANCILIK

Arş. Gör. Dr. Merve ÖZGÜR GÖDE - Arş. Gör. Sema EKİNCEK - Doç. Dr. Hilmi Rafet YÜNCÜ

BÖLÜM - 15 239

YATIRIMCILARIN BİLGİLENDİRİLMESİNDE BORSA İNTERNET SİTELERİNİN ROLÜ: SEÇİLMİŞ AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ VE TÜRKİYE BORSALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Doç. Dr. Fatih TEMİZEL - Öğr. Gör. Ekrem MERİÇ

BÖLÜM - 16 255

ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIKTAN MARKA VATANDAŞLIĞINA

Araş. Gör. Arif DAMAR - Dr. Öğr. Üyesi Ersin ESKİLER

BÖLÜM - 17 273

KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: YABANCI UYRUKLU ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Serhan GÜRKAN - Bekir Kemal İŞLEK

BÖLÜM - 18 293

TÜRKİYE'DE İSTİHDAM DÜZEYİNİN BELİRLENMESİNDE EĞİTİMİN ROLÜ

Öğr. Gör. Dr. Levent ŞIKYAZAR

BÖLÜM - 19 311

VIX ENDEKSİ VE TÜRKİYE PİYASALARINDAKİ DÖVİZ KURU VE FAİZ İLİŞKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Serdar ÖGEL

BÖLÜM - 20 327

ÖRGÜTSEL DAVRANIŞ DÜZLEMİNDE ÇATIŞMALAR VE YÖNETİM TEKNİKLERİ

Dr. Öğr. Üye. Öznur YAVAN TEMİZKAN

BÖLÜM - 21 343

ÇOK KRİTERLİ KARAR VERMEDE ELECTRE I YÖNTEMİ: PERSONEL SEÇİM PROBLEMİ UYGULAMASI

Dr. Öğr. Üyesi Şenay LEZKİ

BÖLÜM - 22 361

CUMHURİYETTEN AVRUPA BİRLİĞİ'NE TARIMSAL YAPI VE İŞLETMELERDE YAŞANAN DÖNÜŞÜMLER

Doç. Dr. Hüseyin Naci BAYRAÇ

BÖLÜM - 23 379

KOBİ'LERİN İŞLETME SERMAYESİ İHTİYACINI ETKİLEYEN İÇSEL VE DIŞSAL FİNANSAL KARAKTERİSTİKLERİN PANEL VERİ YÖNTEMLERİ İLE ANALİZİ: BORSA İSTANBUL'DA BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet APAN - Dr. İsmail KARATAŞ

BÖLÜM - 24 401

HÜZÜN TURİZMİ KONUSUNDA YAYINLANMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Gönül ÇAY - Doç. Dr. Emre Ozan AKSÖZ
Yüksek Lisans Öğrencisi Gülnur BAYRAKTAR

BÖLÜM - 25 421

KIRSAL KALKINMA VE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ

Prof. Dr. Verda CANBEY-ÖZGÜLER - Doç. Dr. Fatma KOCABAŞ

BÖLÜM - 26 437

TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA YATIRIMCI İLİŞKİLERİ YÖNETİMİ UYGULAMALARININ İLAÇ ENDÜSTRİSİ AÇISINDAN ANALİZİ

Öğr. Gör. Ekrem MERİÇ - Araştırmacı Sergen YETGİN - Doç. Dr. Fatih TEMİZEL

BÖLÜM - 27 451

ŞARAP TURİZMİ BÖLGELERİNDE REKABET EDEBİLİRLİK

Doç. Dr. Hilmi Rafet YÜNCÜ - Prof. Dr. Güven SEVİL

BÖLÜM - 28 469

ETKEN KORUMA VE DIŞ TİCARET: TÜRK İMALAT SANAYİ ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Turgay TOKSOY - Prof. Dr. Sabri AZGÜN

BÖLÜM

05

TİCARET SAVAŞLARI VE GELECEĞİ

Doç. Dr. Nazım ÇATALBAŞ

Anadolu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü

1. GİRİŞ

Bu bölümde, günümüzde ulusal ve uluslararası ekonomileri etkileyen, belirsizlikleri artırması sebebiyle ciddi bir kaos ortamı yaratan ABD'nin başlattığı ticaret savaşları ve geleceği ele alınmıştır. Konuyu daha iyi kavramak adına ilk önce ticaret savaşının tanımı yapılarak amaçları belirtilmiştir. İkinci olarak 1930'lu yıllardan günümüze ticaret savaşlarına kısaca değinilmiştir. Üçüncü olarak ABD-Çin ticaret savaşına geçmeden Çin'in nasıl bir üretim ve ihracat merkezi haline gelerek ABD ekonomisini tehdit eder hale geldiğine değinilmiş, daha sonra ABD-Çin ticaret savaşında iki yıllık dönemde yaşananlar özetlenmeye çalışılmıştır. Dördüncü olarak ticaret savaşının ABD ve dünya ekonomisine muhtemel etkileri ile dış ticaret savaşının çözümünde Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) rolü üzerinde durulmuştur. Son olarak ticaret savaşlarının geleceği hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

Ticaret savaşı, ülkelerin birbirlerine gümrük tarifeleri (kısaca tarife veya gümrük vergisi), kota ve yasaklamalarla misillemede bulunarak ve kendi sanayilerini koruyarak dış ticareti kısıtlamaya yönelik tedbirler almasıdır. Herhangi bir ülke diğer ülke/ ülkelerden yaptığı ithalata tarife veya kota gibi korumacı önlemler aldığında, diğer ülke/ ülkeler de benzer şekilde korumacı tedbirlerle misillemede bulunduğunda ticaret savaşları başlar. Tarife, kota vb. ticareti kısıtlayıcı tedbirlerin yaygınlaşması, uluslararası ticaret hacmini daraltır.

Ticaret savaşında amaç; dış ticaret dengesini düzeltmek, yerli sanayiyi dış rekabetten mümkün olduğunca korumak ve yeni iş alanları ve istihdam yaratmaktır. Esasında ticaret savaşı korumacı politikaların potansiyel bir sonucudur. Kısa vadede, korumacı tedbirler ekonomide olumlu etkiler gösterebilir. Fakat, diğer ülkelerin karşı tedbirleri ve misillemeleri ile uluslararası ticarette yaşanacak daralma, kısa vadedeki olumlu etkileri ortadan kaldıracağı kesindir. Uzun vadede, ticaret savaşları işsizlik ve ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyecektir. Ayrıca, tarife ve kotalar nedeniyle ithal ürünlerin fiyatlarının artması, fiyatlar genel düzeyinde bir artışa neden olacaktır.

2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TİCARET SAVAŞLARI

Ticaret savaşlarının hem ulusal ekonomilerde hem de dünya ekonomisinde yarattığı etkileri görmek bakımından ABD'nin 1930'daki çıkarttığı Smoot-Hawley Tarife Kanunu'nun sonuçlarına bakmakta fayda vardır. Bu yasa, esasında 1930'ların başında iklim şartlarından (dust bowl: toz çanağı) dolayı ciddi gelir kaybına uğrayan ABD'li çiftçileri desteklemek amacıyla çıkarılmıştır. Yasa kapsamında yaklaşık 900 üründe tarifeler ortalama %40 ile %48 oranında arttırılmıştır (https://www.thebalance.com/smoot-hawley-tariff-lessons-today-4136667). ABD'nin tarifeleri önemli oranda yükseltmesi, diğer ülkelerin misillemede bulunmalarına ve yeni ticaret savaşlarının başlamasına neden olmuş, uluslararası ticaret hacmi 1929-1932 döneminde %65 oranında daralmıştır. En önemlisi ise bu ticaret savaşları 1929'daki Büyük Buhran'ın etkilerinin daha güçlü hissedilmesine neden olmuştur (https://www.history.com/news/trade-war-great-depression-trump-smoot-hawley).

ABD 1934'ten sonra Karşılıklı Ticaret Kanunu ile tarifeleri indirmeye başlamış olsa da dünyada korumacı politikalar ve rekabetçi devalüasyonlar (komşuyu zarara sokma politikaları) yaygınlaşmıştır. Büyük Buhran'ın neden olduğu durgunluk, ABD'nin tetiklediği ticaret savaşı nedeniyle dünya ekonomisinde ciddi bir depresyona dönüşmüştür. II. Dünya Savaşı'nın başlamasının ekonomik sebeplerinden biri de söz konusu korumacı politikalardır.

1944'te Bretton Woods Sistemi'nin (IMF ve Dünya Bankası'nın kurulması) oluşturulması ardından 1948'de Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) yürürlüğe girmesi ile söz konusu korumacı politikalardan nispeten vazgeçilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda tarifeler aşamalı bir şekilde indirilmiş ve dış ticaret nispeten serbestleştirilmiştir. Dış ticaretin önündeki engellerin kalkmasıyla ülkeler ihracatlarını, buna bağlı olarak üretim ve istihdamlarını artırmışlardır. Savaş sonrasında oluşturulan çok taraflı ticaret sistemi başta ABD olmak üzere batılı ülkelere daha fazla katkı sağlamıştır.

1960'ların başında ABD'li üreticiler Japon ve diğer tekstil ihracatçıları karşısında rekabette zorlanınca, ABD GATT kurallarına aykırı olarak pamuklu tekstil ticaretine kısıtlamalar getirmiş (STA ve LTA) ardından tekstil ticareti Çok elyaflılar Sözleşmesi (MFA) ile GATT kapsamının dışına çıkarılmıştır. Bu ve benzeri durumlar, serbest ticaret savunucusu ülkelerin ticaretin serbestleştirilmesi konusunda ne kadar samimi olduğunun önemli bir göstergesidir. ABD, İngiltere vb. gelişmiş ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerinin azaldığı sektörlerde, kendi lehlerine fakat serbest ticaret söylemine aykırı yeni düzenlemeler yapmaktan hiç çekinmediği görülmektedir.

Soğuk Savaş döneminde Batı Bloğunda yer alan ülkeler arasında ciddi bir ekonomik rekabet söz konusudur. Ekonomik alanda ABD'ye en fazla meydan okuyan iki ülke, Japonya ve Almanya'dır. ABD özellikle Japonya ile dönemin anahtar sanayilerde ciddi bir rekabet içinde olmuştur (Özel, 1997; 12). Bu dönemde ABD hem kendi iç pazarını hem de ihracat pazarlarını Japonya'ya kaptırmamak için ekonomik, siyasi, vb. her türlü tedbiri almıştır.

Bu tedbirler, kısa vadede, amaçlardan belki bir kaçının gerçekleşmesini sağlamışsa da, uzun vadede batının (özellikle ABD'nin) küresel sistemdeki ağırlığı azalmaya devam etmiştir. Küresel politik, ekonomik ve kültürel güçler (kuvvetler) dünyaya yeni şekiller vermektedir (Özel, 1997; 42). Bu döngüyü tersine çevirmek veya yavaşlatmak için özellikle ekonomide hâkim güç sahibi ülkeler (başta ABD) ticaret savaşlarına başvurmaktan hiç çekinmemişlerdir. Çok taraflı ticaret sisteminde hâkim güç konumundaki ülkeler özellikle katma değeri yüksek, anahtar sanayilerde (günümüzde haberleşme (telekom) ve bilişim) karşılaştırmalı üstünlükleri kaybolunca veya kaybolma tehdidi ile karşı karşıya kalınca, mevcut sistemi kendi lehlerine tekrar çevirebilmek için kural tanımaz tavırlar takınmışlardır. Bu nedenle ticaret savaşları günümüze özgü bir olgu değildir, geçmişte yaşanmış, gelecekte de yaşanacaktır.

3. ABD-ÇİN TİCARET SAVAŞI

Günümüzde dünyanın iki büyük ekonomik gücü arasında ciddi bir rekabet ve ticaret savaşı söz konusudur. Farklı bir açıdan bakıldığında, Çin Halk Cumhuriyeti (kısaca Çin) ABD ekonomisi için önemli tehditler yaratsa da bir o kadar fırsatlar doğurmaktadır. Günümüzde (2019) tehditler daha çok ön plana çıkmaktadır. Peki, Çin ABD ekonomisi için ne zamandan beri tehdit olmaya başlamıştır? Şimdi ticaret savaşı ile ilgili gelişmelere değinmeden önce Çin'in büyük bir ekonomik güce dönüşme sürecine kısaca değinelim.

3.1. Çin'in Ekonomik Bir Güç Haline Gelme Süreci

Çin yaklaşık son 40 yıllık dönemde (1978-2019) ciddi bir gelişim göstermiş, aşamalı bir şekilde ekonomik bir güç haline gelmiştir. 1978'de, Deng Xiaoping liderliğindeki Çin yeni bir reform sürecine girmiştir. Çin kalkınmayı (gelişmeyi) gerçekleştirebilmek için tarım, sanayi, savunma ve teknoloji alanlarında modernizasyona önem vermiş, Deng Xiaoping'den sonra gelen liderler de reform ve kalkınma süreçlerini devam ettirmişlerdir (Khanna, 2011; 406).

Hızlı bir büyüme trendi yakalayan Çin, 1978-1989 döneminde ortalama %8, 1990-1999 döneminde %8,9 büyümüştür.1990'larda ülke içi ve dışında yaşayan Çinlilerin Japonya ve Kore dışındaki bütün doğu Asya ülkelerinde ticaret ve yatırımları kontrol ettiği görülmektedir (Özel, 1997; 45). 1990'larda dünya ekonomisine daha fazla entegre olmaya çalışan Çin ekonomisinin 2000-2018 döneminde ortalama büyüme oranı ise %8,5'tir (https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/ reportFolders.aspx?IF_ActivePath=P,4&sCS_ChosenLang=en).

Hızlı büyüme oranı, artan doğrudan yabancı yatırımlar ve ihracat Çin ekonomisine ivme kazandırmış, Çin milli gelir büyüklüğü bakımından önemli güç haline gelmiştir. 1980'de, cari fiyatlarla, yaklaşık 306 milyar dolar olan GSYH, 1990'da 394 milyar dolar, 2000'de 1,2 trilyon dolara yükselmiştir. Çin, 2010'da, GSYH büyüklüğü bakımından Japonya'yı geride bırakarak 6,1 trilyon dolar milli gelir ile dünyanın ikinci büyük ekonomisi olmuştur. 2010'dan sonra dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan Çin, 2018 yılında, 13,6 trilyon dolar GSYH'ya ulaşmıştır (https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx? IF_ActivePath=P,4&sCS_ ChosenLang=en).

2000'lerin başında, G. Kore ve Japonya gibi ülkelerin sahip olduğu teknolojileri yakalayan Çin, günümüzde ABD ile yoğun bir rekabet halindedir. Çin'in bu noktaya gelmesinde kendi reformlarının yanı sıra ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımlar, bunlara bağlı olarak artan üretim ve ihracat önemli bir role sahiptir. Çin'in küresel anlamda önemli güç haline gelmesinde diğer önemli gelişme ise Aralık 2001'deki WTO'ya üyeliktir. Çin'in WTO üyeliği, hem gelişmekte olan ülkeler hem de gelişmiş ülkeler için ciddi bir yabancı rakibin iç piyasaya ve ihracat pazarlarına daha etkin bir şekilde girmesini sağlamıştır.

3.2. ABD- Çin Ticaret Savaşına Neden Olan Faktörler

Çin'in düşük iş gücü maliyetleri, yeni teknolojilere nispeten kolay uyumu, teknolojik ürünleri kolay taklit edebilme ve zamanla geliştirebilmesi, küresel ticari bir güç olan ABD'yi daha fazla tehdit etmeye başlamıştır. Pek çok anahtar sektörde ABD'li üreticiler üstünlüklerini kaybetmeye başlamıştır. Diğer taraftan ABD'li teknoloji üreticileri için Çin'de üretimin cazip olması, üretimin bu ülkeye kaymasına ve buradan ABD'ye ihraç edilmesine yol açmıştır. Ayrıca, Çinli üreticiler ABD'li şirketler için önemli bir tedarikçi konumundadır.

Üretimin ABD'den Çin'e kayması ve ABD'de üretim için gerekli ara ve yatırım mallarının Çinli tedarikçilerden alınması vb. gelişmeler, ABD'de işsizliğe ve Çin ile dış ticaret dengesinin daha fazla açık vermesine neden olmuştur. 1985'de 6 milyar dolar açık veren ABD-Çin ticaret dengesi, 1990'da 10 milyar dolar açık vermiştir. 1990-2000 döneminde, ABD-Çin ticaret dengesindeki açık yaklaşık sekiz kat artarak 83 milyar dolara çıkmıştır. Çin'in WTO'ya üyeliğinden küresel krizin başladığı 2008 yılına kadar ticaret dengesindeki açık 103 milyar dolardan 268 milyar dolara yükselmiştir. Durgunluğun yaşandığı 2009'da açık (226,8 milyar dolar) azalsa da 2010'dan sonra hızla artmaya başlamıştır. 2010-2018 döneminde 273 milyar dolardan 419,5 milyar dolara çıkmıştır (https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html).

ABD genel olarak dış ticaret açığını Çin'e karşı tarife silahını kullanarak yeni bir ticaret savaşı tehdidi ile bu ülkeyi kendi istediği noktaya getirmeye çalışmıştır. Fakat, ABD'de 2016'daki başkanlık seçimini "Önce Amerika" sloganı ile kazanan Donald Trump'ın "… Sınırlarımızı, ürünlerimizi üreten diğer ülkelerden korumalıyız. Bu ülkeler şirketlerimizi elimizden alıyor, istihdamı yok ediyor…" şeklinde beyanı, ABD'nin mevcut duruma daha fazla katlanmayacağının bir göstergesi olmuştur (https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/the-inaugural-address/). 2017 yılında, Donald Trump'ın başkan seçilmesiyle ABD, Çin'e karşı daha sert tedbirler alacağını açıklamıştır.

2017'de, Trump ilk olarak ülkedeki işsizlik, düşük büyüme, yüksek dış ticaret açığı vb. iç ekonomik sorunlarını aşmak için vergi yasası çıkarmış, ticaret açığını azaltmak için çeşitli tedbirler almıştır. Bu kapsamda başta silah ve savunma ile tarım ürünleri ihracatı olmak üzere ihracata ağırlık verilmiş, yurt dışında (özellikle Çin'de) üretim yapan ABD'li şirketlerin tekrar ülke içinde üretim yapması vergi yasasını yeniden düzenlenmiş bu sayede ithalatın azaltılması sağlanmıştır. Yeni ABD yönetimi istihdamı arttırmak için ticaret korumacılığına geri dönmüş, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'ndan (NAFTA) bu yana en büyük ticaret anlaşması olan Trans-Pasifik Ortaklığı'ndan (TPP) çekilmiştir. Daha sonra NAFTA'yı ele alan Trump yönetimi, yeni tarifeler için Meksika ve Kanada ile müzakerelere başlamıştır. ABD'nin imzaladığı anlaşmalardan çekilmesi, Avrupa'dan ithal edilen otomobillere yeni tarifeler getirmesi ve Çin'den ithalata ek tarifelerin konulması ve çeliğe %25 oranında tarife uygulayacağının açıklanması ticari müttefiklerinin yanı sıra Çin gibi rakiplerini kaygılandırmıştır (https://www.theguardian.com/us-news/2017/jan/23/donald-trump-first-orders-trans-pacific-partnership-tpp).

Trump'ın açıklamasının ardından küresel borsalar, dünyanın en büyük üç ekonomisi arasında bir ticaret savaşı yaşanacağı endişesiyle gerilemiştir.

3.3. ABD-Çin Ticaret Savaşının Başlaması (2018-….)

ABD'nin Çin'e karşı ticaret savaşı tehditlerinin ardından Ocak 2018'de ABD Çin'den ithal edilen güneş panelleri ve çamaşır makinelerine tarife ve kota getirmiştir. Mart 2018'de, ABD yönetimi Çin'den iki ülke arasında ticaret açığını 100 milyar dolar düşürecek bir plan geliştirmesini istemiştir. Ayrıca Çin'den yapılan 60 milyar dolarlık ithalata tarife konulacağı ilan edilmiştir. Bununla birlikte Çin'e ileri teknolojileri elde etmek için siber hırsızlık, casusluk ve hükümet baskısını kullandığı şeklinde suçlamalar da yapılmıştır. Yine Mart 2018'de, Çin'den yapılan 3 milyar dolarlık ithalata tarife konulacağını açıklanmıştır. Bu gelişmelerin ardından Çin ile ABD arasında ticaret görüşmeleri başlamış, ABD Çin'den ABD otomobilleri üzerindeki tarifeleri azaltmasını, daha fazla ABD yarı iletkenini ithal etmesini ve finansal sektörüne daha fazla erişim sağlamasını talep etmiştir (https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/).

Nisan 2018'de, ABD Çin'i 50 milyar dolarlık elektronik, havacılık ve makine ithalatına %25'lik bir tarife uygulamakla tehdit etmiş, ardından Çin 106 üründe ABD'den yaptığı ithalata %25 tarife getireceğini ilan etmiştir. Ek olarak, ABD'den mısır darısı ithalatında ve Boeing ile yapılmış satın alma anlaşmalarında iptaller başlamıştır. ABD yönetimi Çin'e 100 milyar dolarlık ithalata daha vergi koymakla tehditte bulunmuştur. Bunun üzerine Çin, ithal araçlara uygulanan gümrük vergilerini azaltacağını açıklamıştır.

Mayıs 2018'de, Çin ABD'den soya fasulyesi ithalatına ilişkin tüm sözleşmelerini iptal etmiştir. Bu durum ABD soya fasülyesi üreticilerini olumsuz etkilemiştir. Çin pazarının kapanmasının ardından Temmuz 2018'de, soya fasülyesi fiyatlarını 10 yılın en düşük seviyesine inmiştir. Mayıs 2018'de, ABD yönetimi Çin'den iki ülke arasındaki ticaret açığını 200 milyar $ azaltmasını ve ABD malları için 2020 yılına kadar tarifeleri indirmesini istemiştir. Diğer yandan, Çin, ABD'li mobil ve kablosuz teknolojiler alanında faaliyet gösteren önemli çip üreticilerinde Qualcomm'un Çin'de de fabrikası bulunan ve yarı iletken sektöründe faaliyet gösteren NXP'yi almasına izin vermeyi kabul etmiş, karşılığında ABD de Çin telekom şirketi ZTE ile ilgili tarifeleri kaldıracağı taahhüdünde bulunmuştur (https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/).

ABD özellikle bazı sektörlerde Çinli üreticileri daha fazla sıkıştırarak ABD'li üreticilerin önünü açmayı hedeflemektedir. Bu sektörlerden en önemlisi ise haberleşme (telekom) sektörüdür. Çin'in büyüme stratejisinin bir parçası olan söz konusu sektör, ABD'nin İran ve Kuzey Kore'ye yaptırımlarını ihlal ettiği gerekçesiyle hedef haline gelmiştir. Mayıs 2019'da, ABD, Çin telekomünikasyon şirketi Huawei'ye yaptırım uygulama kararı alarak söz konusu şirketin ABD varlıklarını satın almasını yasaklamıştır (https://www.theguardian.com/business/live/2019/may/16/trade-war-markets-huawei-us-blacklist-donald-trump-china-business-live). Bu kararla ABD'li şirketlerin en önemli rakiplerinden birinin önü

önemli ölçüde kesilmiştir.

Mayıs 2018'de, Çin, ABD'den otomobil ithalatına uyguladığı tarifeleri%25'ten %15'e indirmeyi kabul etmiş, söz konusu düzenlemenin 1 Temmuz 2018'de yürürlüğe gireceğini duyurmuştur. ABD yönetimi ise Çin'den yapılan ithalata 50 milyar dolar hedef koyacağını ve Çinlilerin ABD teknolojilerini elde etmelerinin sınırlandırılacağı (kısıtlanacağını) ilan etmiştir (https://www.theguardian.com/world/2018/ may/29/ white-house-tariffs-chinese-goods).

Temmuz 2018'de, ABD'nin Çin'den yaptığı 34 milyar dolarlık ithalatta tarifeler yürürlüğe girmiştir. Buna karşılık Çin'de ABD otomobillerine %40'lık bir tarife ile misilleme yapmış ve ABD'nin tarım ürünleri ihracatına da yeni tarifeler uygulayacağını ilan etmiştir. Bunun üzerine ABD yönetimi Çin'den yaptığı 200 milyar dolarlık ithalata daha %10'luk tarife uygulayacağını ve bunun Eylül 2018 ortalarında yürürlüğe gireceğini ilan etmiştir. Ayrıca, 1 Ocak 2019'dan itibaren balık, valiz, lastik, el çantası, mobilya, giyim ve yatak gibi çeşitli tüketim malları için %25 tarife tehdidinde bulunmuştur (https://edition.cnn.com/2018/07/10/politics/ustr-new-china-tariffs-trump/index.html). Bu gelişmeler üzerine Çin de ABD'den yapmış olduğu 60 milyar dolarlık ithalata daha yeni tarifelerle misilleme tehdidi ile karşılık vermiştir. Çin'in misilleme tehdidi karşısında ABD başkanı Trump, ABD'nin Çin'den yapmış olduğu 500 milyar dolarlık ithalatın tamamı etkileninceye kadar tarifelere yeni eklemeler yapma tehdidinde bulunmuştur.

Ağustos 2018'de, ABD Çin'den yaptığı 16 milyar dolarlık ithalata (traktör, plastik boru ve kimyasal maddeler gibi endüstriyel ekipmanları kapsamakta) %25 tarife açıklamış, bunun 23 Ağustos 2018'de yürürlüğe gireceğini belirtmiştir. Bu gelişme üzerine Çin, ABD'den yaptığı otomobil ve kömür de dahil 16 milyar dolarlık ithalata %25 tarife açıklamış, yeni tarife aynı gün yürürlüğe girmiştir (https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/).

Eylül 2018'de, ABD yönetimi Çin'den yapılan 200 milyar dolarlık ithalata 24 Eylül 2018 tarihinden itibaren %10'luk bir tarife başlatılacağı ve bunun 1 Ocak 2019'dan itibaren %25'e yükseleceğini duyurmuştur. Söz konusu tarifeler elektronik, yiyecek, alet ve ev eşyalarından oluşan 5.745 ürünü kapsamaktadır (https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/).

1 Aralık 2018'de düzenlenen G-20 Konferansı'nda bir araya gelen ABD başkanı D. Trump ile Çin devlet başkanı Xi Jinping arasında yapılan görüşmenin ardından ABD 1 Ocak 2019'da yürürlüğe girecek olan %25 tarife artışını 1 Mart 2019 tarihine ertelemeyi kabul etmiştir. Yapılan açıklamada, müzakerelerin sürdürüleceği, müzakerelerin fikri mülkiyet haklarının korunması, teknoloji ve siber güvenliğin yanı sıra para, tarım ve enerji gibi 142 konudan oluşmasının planlandığı belirtilmiştir.
Aralık 2018'de, ABD'nin çeşitli federal kurumları Çin'i ABD'nin ticari sır ve teknolojilerini çaldıkları için suçlayacaklarını belirtmişlerdir. ABD Adalet Bakanlığı'nın ise ABD ağlarına giren Çinli bilgisayar korsanlarını suçlayacağı şeklinde söylentiler yayılmaya başlamıştır (https://www.washingtonpost.

com/world/national-security/trump-administration-to-condemn-china-over-hacking-and-economic-espionage-escalating-tensions-between-superpowers/2018/12/11/699e375c-f985-11e8-8d64-4e79db33382f_story.html). Bu gelişmeler üzerine Çin daha önce artırdığı otomobil tarifelerini geri alacağını duyurmuştur. Ayrıca, bazı soya ürünleri ithalatını eski haline getirmeyi ve ABD firmalarının Çin sanayilerine daha fazla erişimini sağlamayı kabul etmiştir.

Ocak 2019'da, Çin, ABD'den yapmış olduğu ithalatı artırmayı ve ABD aleyhine olan dış ticaret açığını azaltmayı kabul etmiştir (https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-01-18/china-is-said-to-offer-path-to-eliminate-u-s-trade-imbalance). Şubat 2019'da ise ABD yönetimi 1 Mart 2019'a ertelediği %25 tarife oranını düşürdüğünü açıklamıştır.

Mayıs 2019'da, ABD yönetimi Çin'den 200 milyar dolarlık ithalata karşılık gelen mallarda tarifeleri %25'e yükseltmiş, bu tarifeyi 325 milyarlık Çin ithalatına genişletmekle tehdit etmiştir (https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-05-14/u-s-readies-new-tariffs-as-trump-says-he-ll-meet-china-s-xi-jvn5hw67). ABD yönetimi bu adım ve tehditlerle devam eden ticaret müzakerelerinde atacağı adımlarda ne kadar ciddi olduğunu göstermiş ve baskısını artırmıştır. Çin ABD'den yaptığı 60 milyar dolarlık ithalata %25 oranındaki tarife ile misilleme yapmış, yeni tarifenin 1 Haziran 2019'da yürürlüğe gireceğini duyurmuştur (https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-05-13/china-announces-tariff-retaliation-to-take-effect-on-june-1).

Bazı yatırımcılar Çin'in elinde bulundurduğu yaklaşık 1,1 trilyon tutarındaki ABD tahvillerini satabileceğini, bununda ABD'de tahvil faizlerinin yükselmesine ve ekonominin yavaşlamasına neden olacağı şeklinde endişelerini belirtmişlerdir. Bu gelişmeler karşısında Trump yönetimi, 29 Haziran 2019 tarihinde, Çin ile yeniden başlayan müzakereleri cesaretlendirmek adına teklif edilen tarife artışlarını ertelemiştir. Çin Yuanı'nın ABD para birimi dolar karşısında %7 değer kaybederek 11 yılın en düşük seviyeye gelmesi karşısında 6 Ağustos 2019'da, ABD, Çin'i para manipülatörü olmakla suçlamıştır. Çin'in uluslararası ticarette haksız rekabet avantajı elde etmeye çalıştığı iddia edilmiştir.

Çin'in 3 Ağustos 2019'dan sonra yeni satın alınan ABD tarım ürünlerine uygulanan ithalat vergilerini kaldırmayacağını açıklamasının ardından ise 6 Ağustos 2019'da bazı Çinli şirketler, ABD'den yeni tarımsal ürün alımlarını askıya aldıklarını duyurmuşlardır (https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/). Bu gelişmelerin ardından ABD belirli ürünlerde tarifeleri ertelediğini ilave olarak ek tarife listesindeki bazı ürünleri kaldırdığını ilan etmiştir (https://www.bbc.com/news/business-49287494).

Ağustos 2019'da, ABD Ticaret Bakanlığı (USTR), Çin menşeili elektronik ve giyim ürünlerine (cep telefonları, dizüstü bilgisayarlar, video oyun konsolları, bilgisayar monitörleri, bazı ayakkabı ve giyim eşyaları ve bazı oyuncaklar dahil olmak üzere bazı tüketim malları) %10 oranında tarife uygulayacağını, tarifenin bir kısmının 1 Eylül'de diğer kısmının ise 15 Aralık 2019 tarihinde başlayacağını ilan

etmiştir. Ayrıca, sağlık, emniyet ve ulusal güvenlik gibi gerekçelerle getirilen bazı ek tarifelerin ise kaldırılacağı duyurulmuştur. Açıklamada, ABD ve Çin temsilcileri arasında telefonda görüşmelere iki hafta içinde tekrar başlanacağı ifade edilmiştir (https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/).

Ağustos 2019'da, Çin'in ABD'den ithal ettiği 75 milyar dolar tutarındaki ürünlere tarife getirileceğini duyurmasının ardından ABD Çin'in yeni tarife artışları ile tehdit etmiştir. Trump medyaya verdiği demeçte, Çin'e karşı konulan tarifeleri yükseltebileceğini ima ederek başka düşünceleri olduğunu belirtmiştir. ABD'nin ticaret savaşı tehditleri karşısında Çin'in en üst düzey müzakerecisi ise sakin olunması gerektiğini ve görüşmelerin devam ettiğini belirtmiştir (https://www.reuters.com/article/us-usa-trade-china/china-says-wants-calm-resolution-to-u-s-trade-war-idUSKCN1VG03C).

1 Eylül 2019'da, ABD'nin önceden duyurduğu tarifeler, planlandığı gibi, yürürlüğe girmiştir. Bu tarifeden etkilenen ürünler; ayakkabı, çocuk bezi ve gıda ürünlerinden akıllı saatlere, bulaşık makinelerine ve düz panel televizyonlara kadar uzanmaktadır. Bunun karşılığında Çin'de ABD'den 75 milyar dolarlık ithalata ek tarifeler uygulamaya başlamıştır (https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/). Çin, ABD tarafından konulan tarifelerin 300 milyar dolarlık ihracatını etkilediğini belirterek WTO nezdinde yeni ithalat vergileri ile ilgili üçüncü davasını açmıştır. WTO Anlaşmazlıkları Çözüm Organı'da devam eden ilk davada, ABD tarafı yaptığı yazılı bir savunmada mevcut tarifelerin WTO'da yargılanmaması gerektiğini savunmuştur. Buna gerekçe olarak, böyle bir yargılamanın yapılabilmesi için her iki tarafında sorunlarını çözmek için WTO'ya başvurması gerektiğini belirtmiştir (https://www.voanews.com/east-asia-pacific/analysts-chinas-wto-complaints-against-us-tariffs-wont-help-ease-trade-frictions)

5 Eylül 2019'da, Çin ve ABD, 13. tur müzakerelere katılmayı kabul etmiş, iki tarafta birlikte çalışmak ve istişareler için uygun koşulları yaratmak için pratik adımlar atılması gerektiği konusunda anlaşmışlardır. Eylül 2019'da, Çin, ABD'den yaptığı ithalat için tarife muafiyeti listesini açıklamıştır. Bu listenin bir yıl boyunca geçerli olacağı belirtilmiştir. ABD de Çin'den yaptığı 250 milyar dolarlık ithalat için yeni tarife uygulamasını 1 Ekim'den 15 Ekim'e ertelemiştir. Bu ertelemeye cevaben Çin'de ABD'den ithal ettiği çeşitli tarım ürünlerini (soya fasulyesi, domuz eti ve diğer çiftlik ürünleri) ek ticaret savaşı tarifelerinden çıkaracağını açıklamıştır. Bu gelişmelerle birlikte iki ülke arasındaki 13. Tur müzakerelerin altyapısını oluşturacak orta düzey görüşmelere de başlanmıştır (https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/).

20 Eylül 2019'da, ABD, Çin'den ithal ettiği 400'den fazla malı yeni tarifeden muaf tutan yeni tarife muafiyet listeleri yayınlamıştır. İki ülke arasında 10-11 Ekim 2019 tarihlerinde yapılan müzakereler neticesinde "1. Aşama (Phase 1) Anlaşması" keşinleşmiş, bu anlaşma kapsamında Çin ABD'den yıllık 40-50 milyar dolar tarım ürünleri satın alacağını, fikri mülkiyet haklarına ilişkin yasaları güçlendireceğini ve para biriminin değerine ilişkin yeni kılavuz yayınlayacağını açıklamıştır. ABD ise 15 Ekim 2019'da yürürlüğe girmesi planlanan tarife artışlarını geciktireceğini

açıklamıştır.

Kasım 2019'daki ABD ve Çin görüşmelerinde, prensipte, tarifelerin aşamalı olarak kaldırmasının müzakere edileceği kabul edilmiştir. Bununla birlikte ABD başkanı yaptığı açıklamalarla kendi heyetinden biraz farklı düşündüğünü de göstermektedir. İki ülke heyetleri arasında müzakereler hem yüz yüze hem de telefonla yürütülmektedir (https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/). Bu olumlu gelişmelere karşılık ticaret savaşları yeniden şiddetlendirecek gelişmeler de yaşanmaktadır. ABD, telekom ağlarını ulusal güvenlik tehditlerinden korumak için yeni düzenleyici kurallar yayınlayarak ABD'li şirketlerinin yerli tedarik zinciri altyapılarında yabancı teknoloji ithal etmelerini ve kullanmalarını engelleyebileceğini göstermiştir. Bu düzenlemenin telekomünikasyon ekipmanı lideri Huawei Technologies (HWT.UL) ve ZTE Corp. gibi Çinli firmalara yönelik olarak görülmektedir (https://www.reuters.com/article/us-usa-china-huawei-tech/u-s-unveils-procedure-to-shield-telecom-networks-from-national-security-threats-idUSKBN1Y01MP).

2018'de başlayan ticaret savaşının etkileri ABD-Çin dış ticaret dengesinde etkilerini göstermiştir. Ocak-Eylül 2019 döneminde, ABD'nin Çin'e karşı verdiği dış ticaret açığı, bir önceki yılın aynı dönemine göre 55 milyar dolar azalarak, 294,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Ticaret savaşının başlaması ile birlikte ABD Çin'den yaptığı 550 milyar dolarlık ithalata yeni tarifeler uygulamaktadır. Çin'in ise yaklaşık 185 milyar dolarlık ithalatı için yeni tarife söz konusudur (https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/).

Genel olarak bakıldığında, ticaret savaşında ABD'nin daha sert tedbirler aldığı görülmektedir. Çin hem ABD'den yaptığı ithalatın daha az olması hem de kendinin başlatmadığı ticaret savaşında daha fazla etkilenmemek için tarifeleri ve yaptırımlarını sınırlı tutmuştur. Çin'in ABD'nin daha büyük yaptırım tehdidi karşısında küçük geri adımlar atarak ticaret savaşının daha büyük boyutlara ulaşmamasına çalıştığı görülmektedir. Çünkü mevcut ABD yönetiminin stratejisi diğer yönetimlerden farklıdır. Söz konusu yönetim en yakın müttefiklere karşı her türlü yaptırımı alma konusunda hiçbir çekince göstermemektedir. Dolayısıyla Çin bir nevi fırtınanın dinmesini beklemekte, kalkınma hamlesinin daha fazla etkilenmemesi için ticaret savaşını bitirme noktasında daha istekli görünmektedir. ABD Çin'in bu tavrını bildiği için bu savaştan daha kazançlı çıkmak için her türlü tedbir almakta, uzlaşmaz taraf görünümü sergilemektedir.

3.4. ABD-Çin Ticaret Savaşının Etkileri

Ticaret savaşı, ABD'de çelik ve alüminyum kullanan tüketim mallarının fiyatlarını artırmıştır. Otomobil Üreticileri Birliği ABD'de üretilen çeliğin, ucuz ithal çelikten daha fazla maliyetleri artıracağı konusunda ABD yönetimini uyarmış, bu hareketin ABD otomobil endüstrisinin küresel rekabetçiliğini tehdit ettiğini belirtmiştir. Uzun vadede, ticaret savaşları ekonomik büyümeyi yavaşlatacağı, diğer ülkelerin misillemede bulunması durumunda azalan ihracatla birlikte ABD'li işçilerin işlerini kaybedebileceği tahmin edilmektedir. Ticaret savaşının başlamasının ardından ABD otomobil üreticilerinden Tesla Çin'in tarifesinden kaçınmak için Şangay'da

bir fabrika kuracağını açıklamıştır. Çin'in ABD'den yapmış olduğu tarım ürünleri ithalatına uyguladığı ve uygulayacağını duyurduğu tarifeler ABD'li çiftçilerin zararını artırmış, hükümet çiftçilere ek destekler sağlamıştır.

Uzmanlar, ticaret savaşının küresel ekonomiye, azalan ticaret nedeniyle yaklaşık 800 milyar dolara maliyet getireceğini öngörmektedirler (https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-06-05/all-out-trade-war-could-cost-global-economy-800-billion-chart). Ticaret savaşları, en kötü tahminlere göre, küresel büyümeyi önümüzdeki iki yıl (2018-2020) içinde en az %1,4 oranında azaltabilecektir (https://www.cnbc.com/2018/07/02/what-a-full-out-trade-war-would-cost-the-global-economy.html). Ticaret savaşlarının petrol fiyatları ve faiz oranlarını yükseltebileceği rahatlıkla görülebilir. Tabi bu noktada, yükselen tarifelerin başka etkileri de söz konusudur. Bu ABD'li tüketicilerin daha yüksek fiyatlardan mal ve hizmet tüketmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla tarifeler bireylere ve hanelere ek maliyetler getirmektedir.

3.5. ABD-Çin Ticaret Savaşlarının Çözümü Ve Dünya Ticaret Örgütü

Teoride tarifelerin yasa ile konulduğu, yürürlüğe girebilmesi için zamana ihtiyaç duyulduğu ifade ticaret savaşlarında tarifelerin ilan edildiği gün yürürlüğe girdiği görülmektedir. GATT/WTO kurallarında üye ülkelerin tarifeleri yükseltemeyeceği açıkça belirtilmiş olmasına rağmen, özellikle ABD tarifeleri hangi kurala dayanarak yukarı çekmektedir? Bu soruların cevaplarını mevcut sistemi oluşturan ABD daha iyi bilmektedir. ABD ve diğer gelişmiş ülkeler kendileri tarafından oluşturulan sistemden yeterince faydalanamayınca, mevcut sistemin ruhuna aykırı eylemlerde bulunabilmektedirler.

Ticarette haksız rekabet olması ve tarifelerin yükseltilmesi durumunda, çözüm için üye ülkelere iki yol sunulmaktadır. Damping ve sübvansiyon gibi uygulamalar karşısında, söz konusu uygulamalardan zarar gören ülke yapacağı soruşturma sonucunda diğer ülkeye ilave vergi (antidamping veya telafi edici vergi) koyabilir. Buradaki sıkıntı ABD'nin Çin ürünlerine çeşitli gerekçelerle yeni tarife koymasından kaynaklanmaktadır. Çin'in bu çözüm yolunu deneyebilmesi için ABD'nin Çin'e ihraç ettiği ürünlerde damping ve sübvansiyon uygulaması gerekir. İkinci çözüm yolu ise aralarında uyuşmazlık olan tarafların (ülkelerin) anlaşarak WTO Anlaşmazlıkları Çözüm Organı'na başvurmalarıdır. Ticaret savaşından zarar gören Çin'in WTO'ya başvurabilmesi için ABD ile anlaşması gerekmektedir. Mevcut şartlar altında bu çözüm yolu imkansız gibi görünmektedir.

Ticaret savaşını başlatan ABD, WTO kurallarını bilerek savaşı başlatmıştır. ABD'nin en önemli ticaret savaşı gerekçelerinden birisi de ulusal güvenliktir. WTO Anlaşması içinde yer alan Ticarettte Teknik Engeller Anlaşması'nın önsözünde hiçbir ülkenin, kendi asli güvenlik çıkarlarını korumak için gerekli tedbirleri almasının engellenemiyeceği kabul edilerek anlaşma hükümlerine geçilmektedir. Anlaşmanın 2/2. Maddesinde milli (ulusal) güvenlik gibi konularda teknik düzenlemelerin ticareti kısıtlayabileceği belirtilmektedir. Ticarette Teknik Engeller Anlaşması'nda istisnalar nedeniyle ülkelere ticareti kısıtlayabilecek doneler verilmiştir. ABD de bu vb. hükümlerden hareketle, WTO'nun güvenliği içeren ticari anlaşmazlıkları karara

bağlayamayacağını ileri sürmektedir.

WTO Anlaşmazlıkların Hali Konusundaki Kural Ve Yöntemleri Tespit Eden Mutabakat Metni'nde anlaşmazlıklarla ilgili kural ve usullerin WTO anlaşması kapsamındaki tüm anlaşma hükümlerini kapsadığı belirtilmektedir. Bu kural ve usuller arasında herhangi bir farklılık olması halinde özel veya ek kurallar ve usullerin geçerli olacağı belirtilmiştir. Bu şartlar altında WTO'nun nasıl bir karar alacağı önemlidir. Karar alınma süreci dikkate alınırsa, WTO kapsamında çözüm için zamana ihtiyaç vardır. Çin lehine bir alınsa durumunda, Trump politikalarının devam etmesi şartıyla, ABD'nin bu karara uymama olasılığı yüksektir. Böyle olması durumunda, mevcut yönetim ile ABD, WTO Anlaşması'ndan çekilmeyi düşündüğünü dile getirerek dünya bir kaos ortamına sürükleyebilir. Bu kaos ortamında ABD istediklerinin büyük bir kısmını Çin'e ve dünyaya kabul ettirebilir.

4. ABD- ÇİN TİCARET SAVAŞI VE GELECEĞE İLİŞKİN GENEL BİR DEĞERLENDİRİME

Soğuk Savaş sonrası dönemde, ABD'nin ekonomik güç olarak ağırlığı giderek azalmaktadır. Dünyanın ekonomik çekim merkezinin batıdan doğuya kayıyor olması, özellikle ABD'yi kaygılandırmaktadır. Başta Çin olmak üzere diğer ülkeler ekonomik güç olmaya başlamıştır. 2030-2040 döneminde, Çin'in ABD GSYH'sını geçerek birinci büyük ekonomi haline gelme ihtimali, ABD'yi ticaret savaşına yöneltmiştir. ABD-Çin ticaret savaşının görünen esas nedeni ticaret dengesinin ABD aleyhine açık vermesi gibi görünse de sorunun temeli Çin'in uygulamış olduğu stratejik (ticaret) politikalarıdır.

ABD-Çin ticaret savaşında temel nedenlerinden biri de Çinli şirketlerin ciddi bir rakip olarak ABD'li şirketlere meydan okumaları ve rekabette öne geçmeleridir. Daha da önemlisi Çin ekonomisinin mevcut büyüme trendi ile ABD ekonomisini geçmesi ve ABD'nin buna mevcut kurallar çerçevesinde ciddi bir tepki verememesidir. Bu nedenle ABD yönetimi teknoloji transferi konusunda Çinli şirketlere sınırlama getirmek istemekte, Çin'in "Made in China 2015" planı kapsamında sübvanse edilen sektörlere desteklerin durdurulmasını istemektedir. Söz konusu sektörler günümüz ve geleceğin önemli sektörleri arasında ve ABD'li şirketlerin hâkimiyeti kaybettiği sektörler arasındadır. Bu hedefler ülkenin geleceği ile ilgili stratejik politikalar olduğu için ABD taleplerinin kabul görmeyeceği söylenebilir.

Sonuçta, ABD ile başta Çin olmak üzere AB, Kanada, Meksika ve diğer ülkeler arasında ticaret savaşlarının şiddeti zamanla azalsa da ticaret savaşları devam edecektir. ABD için her yeni meydan okuma, bir ticaret savaşı sebebidir. Çin, GSYH'sı, ihracatı, doğrudan yabancı yatırımlar, teknoloji vb. alanların yanı sıra askeri alanda ABD için önemli bir rakip ve tehdittir. ABD gibi serbest ticaret savunucu ülkelerin korumacı politikalara yöneldiği bir dünyada mevcut trend devam ederse, ticaret savaşlarının daha da yaygınlaşacağını söylemek gerekir.

KAYNAKÇA

Civelek, U. "Dünya Ekonomisi Nereye Gidiyor?", Güncel Ekonomik Sorunlar: Dünya Ekonomisi. Ed: S. Uzunoğlu, İstanbul: Literatür Yayınları.

Karluk, S. R. (2009). Uluslararası Ekonomi (9.Baskı), Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Khanna, P. (2011). Yeni Dünya Düzeni. 1. Baskı, İstanbul: Pegasus Yayınları.

Özel, M. (1997). Ticaret Savaşları, Yayın No: 86, İstanbul: Kitabevi.

Seyidoğlu, H. (2013). Uluslararası İktisat (Geliştirilmiş 18. Baskı), Güzem Can Yayınları.

https://www.thebalance.com/smoot-hawley-tariff-lessons-today-4136667

https://www.history.com/news/trade-war-great-depression-trump-smoot-hawley

https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?IF_ActivePath=P,4&sCS_ChosenLang=en

https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html

https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/the-inaugural-address

https://www.theguardian.com/us-news/2017/jan/23/donald-trump-first-orders-trans-pacific-partnership-tpp

https://www.theguardian.com/business/live/2019/may/16/trade-war-markets-huawei-us-blacklist-donald-trump-china-business-live

https://www.theguardian.com/world/2018/ may/29/ white-house-tariffs-chinese-goods

https://edition.cnn.com/2018/07/10/politics/ustr-new-china-tariffs-trump/index.html

https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-01-18/china-is-said-to-offer-path-to-eliminate-u-s-trade-imbalance

https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-05-14/u-s-readies-new-tariffs-as-trump-says-he-ll-meet-china-s-xi-jvn5hw67

https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-05-13/china-announces-tariff-retaliation-to-take-effect-on-june-1

https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/

https://www.bbc.com/news/business-49287494

https://www.reuters.com/article/us-usa-trade-china/china-says-wants-calm-resolution-to-u-s-trade-war-idUSKCN1VG03C

https://www.voanews.com/east-asia-pacific/analysts-chinas-wto-complaints-against-us-tariffs-wont-help-ease-trade-frictions

https://www.reuters.com/article/us-usa-china-huawei-tech/u-s-unveils-procedure-to-shield-telecom-networks-from-national-security-threats-idUSKBN1Y01MP

https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-06-05/all-out-trade-war-could-cost-global-economy-800-billion-chart

https://www.cnbc.com/2018/07/02/what-a-full-out-trade-war-would-cost-the-global-economy.html

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Melik Kamışlı

BETA
www.betayayincilik.com